

Służba i solidarność

WEBINARIUM
22.03.2021

Jak polska dyplomacja
przeciwdziałała Zagładzie

80 lat temu, w 1941 roku, w szwajcarskim Bernie polscy dyplomaci we współpracy ze środowiskami żydowskimi rozpoczęli tzw. akcję paszportową, której celem było ratowanie Żydów przed Holokaustem. Aleksander Ładoś, Konstanty Rokicki, Abraham Silberschein, Chaim Eiss, Stefan Ryniewicz oraz Juliusz Kühl, znani także jako grupa Ładosia, wystawiali fałszywe paszporty i poświadczenia obywatelstwa krajów latynoamerykańskich na nazwiska Żydów zagrożonych Zagładą. Ich posiadacze mogli zostać internowani, a następnie wymienieni na niemieckich jeńców wojennych. Była to dla nich szansa na uniknięcie transportu do obozów śmierci i uratowanie życia.

Od kilku lat Instytut Pileckiego, we współpracy z partnerami w Polsce i za granicą, prowadzi poszukiwania archiwalne i badania naukowe na temat działalności grupy Ładosia. Ich owocem jest m.in. wydanie w 2019 roku Listy Ładosia z nazwiskami ponad 3 tys. osób, dla których zostały wystawione paszporty. Dziś też wiemy już, że akcja grupy Ładosia nie była odosobnionym przypadkiem, lecz wpisująca się w szerszą praktykę działania polskiej dyplomacji zarówno przed II wojną światową, jak i w czasie jej trwania. Pomoc Żydom nieśli także inni polscy dyplomaci: w Lipsku, Stambule czy Tokio. Kolejne odkrycia archiwalne i odnajdowane po latach świadectwa inspirują badania historyczne, a także odbijają się szerokim echem w opinii publicznej. O akcjach polskich dyplomatów pisały ostatnio m.in. „Daily Mail”, „Israel Hayom” i „Jerusalem Post”.

Webinarium online inauguruje Rok Grupy Ładosia, ustanowiony przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, i jest elementem obchodów Dnia Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką. Przy tej okazji zaprezentujemy portal internetowy „Paszporty życia”, dostępny w trzech wersjach językowych: polskiej, angielskiej i niemieckiej. Przedstawia on w atrakcyjny sposób aktualny stan wiedzy o akcji polskich dyplomatów w Bernie. Spotkamy się z międzynarodowym gronem ekspertów, dziennikarzami badającymi temat oraz świadkami historii – potomkami Ocalonych. Porozmawiamy o najnowszych ustaleniach historyków i o perspektywie badań na przyszłość. Analiza poszczególnych akcji ratunkowych na rzecz Żydów, podejmowanych przez polskich dyplomatów w rozmaitych okolicznościach i w różnych miejscach świata, skłania zarazem do generalnej refleksji nad rolą dyplomacji w konfrontacji z polityką ludobójstwa.

Niemiecki plan eksterminacji wszystkich Żydów w Europie, realizowany równolegle z działaniami wojennymi, stanowił skrajnie trudne wyzwanie dla placówek dyplomatycznych na całym kontynencie. Postawił przed nimi nowe zadania i odpowiedzialność oraz wpłynął na proces decyzyjny. Jak reagować na prośby tych, którzy oczekują ratunku? Jak radzić sobie z falami uchodźców? Czy można ograniczyć się do opieki konsularnej nad własnymi obywatelami? Czy potrafimy dziś odróżnić działania dyplomatów podejmowane w ramach obowiązków służbowych od tych, które wynikają z poczucia moralnego imperatywu lub z etosu służby państwowej?

Dyplomacja jest jednym z narzędzi państwa. Czy działania poszczególnych dyplomatów i placówek dyplomatycznych świadczą o różnych postawach państw wobec Holocaustu? Czy pozwalają lepiej zrozumieć zachowania wspólnot politycznych w obliczu ludobójstwa? Jak reagowały państwa znajdujące się w różnym położeniu: sojusznicy III Rzeszy, członkowie koalicji antyhitlerowskiej i państwa neutralne? Jak zachowywały się państwa dysponujące całym swoim tradycyjnym potencjałem, a jak te, które zostały zniszczone, znalazły się pod okupacją i działały wyłącznie w podziemiu lub na emigracji?

Zapraszamy do dyskusji w międzynarodowym gronie. Mamy nadzieję, że refleksja nad doświadczeniami polskich dyplomatów podczas II wojny światowej przybliży nas do odpowiedzi na te pytania.

ORGANIZATOR

PARTNER

Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu.

Program webinarium

15.30–15.40

Otwarcie

Wojciech Kozłowski INSTYTUT PILECKIEGO

15.40–16.20

Część I. Paszporty Życia

Prezentacja portalu internetowego paszportyzycia.pl

Anna Miszczyk INSTYTUT PILECKIEGO

Głos Ocalonych

Z Heidi Fishman - córką ocalonej z Zagłady Ruth „Tutti” Fishman z d. Lichtenstern - rozmawia Chris Pleasance, Daily Mail

16.30–18.00

Część II. Dyplomacja czasu wojny. Reakcje rządów w obliczu Zagłady

Dyskusja w formacie roundtable

Moderacja

Jakub Kumoch AMBASADA RP W TURCJI

Dyskutują

John Cornell INSTYTUT PILECKIEGO

Kinga Czechowska UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA

Marek Kornat INSTYTUT HISTORII POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Mordecai Paldiel YESHIVA UNIVERSITY AND TOURO COLLEGE IN NEW YORK

18.30–20.00

Część III. Dyplomacja zakulisowa. Jakimi sposobami ratowano Żydów

Moderacja

Hanna Radziejowska INSTYTUT PILECKIEGO

Dyskutują

Olga Barbasiewicz UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI

Eldad Beck ISRAEL HAYOM

Bernd Karwen INSTYTUT POLSKI W BERLINIE, FILIA W LIPSKU

Monika Maniewska INSTYTUT PILECKIEGO

Biogramy

dr Olga Barbasiewicz jest adiunktem w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Ma tytuł magistra i doktora w dziedzinie politologii oraz magistra w dziedzinie japonistyki. W latach 2018–2021 otrzymywała stypendium Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców. Jej główne zainteresowania badawcze to obecnie polityka pamięci, relacje japońsko-koreańskie i studia nad migracją w okresie wojny w Azji Wschodniej (Japonia, Szanghaj). Kuratorka międzynarodowych wystaw. Autorka i redaktorka licznych książek i artykułów, m.in. Barbasiewicz, O. (2016), Pomniki i miejsca pamięci w relacjach międzynarodowych. Wpływ pamięci na stosunki japońsko-amerykańskie z perspektywy Japonii, IKŚiO PAN; Barbasiewicz, O., ed. (2018), Postwar reconciliation in Central Europe and East Asia: the case of Polish-German and Korean-Japanese relations, Peter Lang; Barbasiewicz, O. (2019), Ambassador RP w Japonii Tadeusz Romer i żydowscy uchodźcy wojenni na Dalekim Wschodzie, Instytut Polski w Wilnie.

Eldad Beck, ur. 1965 w Hajfie dziennikarz i pisarz działający w Berlinie. Student filologii arabskiej i Islamu na paryskiej Sorbonie. Były korespondent na Bliskim Wschodzie dla IDF Radio i gazety „Hadashot” i korespondent IDF Radio w Paryżu. Pracował także dla gazet „The Jerusalem Report”, „The Jerusalem Post” i izraelskiej telewizji Channel 2. W latach 1997–2000 był koordynatorem

austrackiego projektu rządowego we wschodniej Afryce i na terenach Autonomii Palestyńskiej. W latach 2000–2002 pracował jako wiedeński korespondent izraelskiego dziennika „Maariv”, a w latach 2002–2016 jako korespondent izraelskiego dziennika „Yedioth Ahronoth” w Niemczech i Europie Środkowej. Od 2017 roku jest europejskim korespondentem największego izraelskiego dziennika „Israel Hayom”.

dr John Cornell otrzymał tytuł naukowy licencjata (BA) w dziedzinie muzykologii na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley i kontynuował edukację w dziedzinie nowożytnej historii Europy na Uniwersytecie Michigan w Ann Arbor, gdzie w 1997 roku obronił doktorat w zakresie francuskiej nowożytnej kultury muzycznej. W 2008 roku przeprowadził się do Warszawy i od 2016 roku jest pracownikiem Instytutu

Pileckiego, gdzie pracuje m.in. nad bazą danych „Zapisy Terroru”, gromadzącą powojenne zeznania świadków historii, i prowadzi warsztaty z serii „English in Academia”. Jako pracownik naukowy Ośrodka Badań nad Totalitaryzmami Instytutu Pileckiego obecnie prowadzi badania nad stosunkami pomiędzy polskim rządem na uchodźstwie a rządem

brytyjskim podczas II wojny światowej, a także nad współpracą polskiego rządu z Komisją Narodów Zjednoczonych ds. Zbrodni Wojennych.

Kinga Czechowska, historyczka, badaczka w Instytucie Pamięci Narodowej w Bydgoszczy i doktorantka na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przygotowuje rozprawę doktorską pt. „Dyplomacja polska wobec kwestii żydowskiej w latach 1932–1939” (pod kierunkiem prof. Krzysztofa Kani). Prezentowała wyniki swoich badań na licznych warsztatach, seminariach i konferencjach w Polsce (Warszawa, Kraków, Poznań) i za granicą (Poczdami, Oxford, Sussex). Stypendystka m.in. Fundacji z Brzezia Lanckorońskich i Polonia Aid Foundation Trust. Jej zainteresowania naukowe obejmują przede wszystkim historię polskiej dyplomacji oraz historię stosunków polsko-żydowskich i Holocaustu.

K. Heidi Fishman wychowała się w West Hartford w Connecticut. Po ukończeniu Williams College zdobyła tytuł magistra i doktora z dziedziny psychologii doradztwa na Western Michigan University. Pracując jako psycholog w Dartmouth College, specjalizowała się w pomocy pacjentom z zaburzeniami żywienia i doświadczeniem traumy. Heidi wiedziała od dawna, że jej matka oraz dziadkowie ocalili z Holocaustu, ale badaniem ich historii zajęła się dopiero na emeryturze. Po pięciu latach badań napisała książkę *Tutti's Promise* (2017, MB Publishing, Bethesda). Ta historia, mimo że została sfabularyzowana w celu wprowadzenia dialogów pomiędzy bohaterami, prezentuje prawdziwe losy rodziny Lichtensternów od 10 maja 1940 roku w Amsterdamie, przez pobyt w dwóch nazistowskich obozach, po wyzwolenie i przesiedlenie. Książka zawiera wiele oryginalnych dokumentów. K. Heidi Fishman zdobyła nagrodę im. Josepha Zoli (Joseph Zola Memorial Holocaust Educator Award) dla edukatorów zajmujących się tematyką Holocaustu, przyznawaną przez Centrum Studiów Judaistycznych im. Maurice'a Greenberga na Uniwersytecie w Hartford. *Tutti's Promise* została wskazana przez amerykańską Państwową Radę Nauk Społecznych oraz Radę ds. Literatury dla Dzieci jako wybitna książka dla młodzieży i zdobyła wiele innych nagród.

Bernd Karwen, ukończył *Deutsch als Fremdsprache*, polonistykę i nauki polityczne na Uniwersytecie w Lipsku, studia uzupełnił w Warszawie. Od 1999 r. zatrudniony w Instytucie Polskim w Lipsku (od 2008 r. filia Lipskiego Instytutu Polskiego w Berlinie), pracował m.in. przy projektach historycznych, takich jak upamiętnienie „Solidarności”, „Polenaktion”, „Powstanie w getcie warszawskim” czy „Powstanie

Warszawskie”. Jest również członkiem Rady Naukowej „Weimarskich Spotkań z Historią” („Weimarer Rendez-vous mit Geschichte”). Prowadzi projekty literackie (program na Lipskie Targi Książki), muzyczne i dialogowe (np. Lipskie Forum Europejskie – coroczna dyskusja o problemach Unii Europejskiej). Przełożył na język niemiecki biografię Mieczysława Weinberga (D. Gwizdalanka, Der Passagier. Der Komponist Mieczysław Weinberg im Mahlstrom des zwanzigsten Jahrhunderts, Wiesbaden 2020).

prof. dr hab. Marek Kornat, historyk, doktorat – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie (2000), habilitacja – Instytut Historii PAN (2005), profesura – 2015. Pracuje w Instytucie Historii PAN i wykłada na Wydziale Prawa i Administracji UKSW. Zajmuje się głównie historią polskiej dyplomacji i stosunków międzynarodowych w XX wieku oraz dziejami polskiej myśli politycznej i sowietologii. Gościł naukowo m.in.

w paryskim Centre National de la Recherche Scientifique, na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku, w Leibniz-Institut für Europäische Geschichte w Moguncji oraz w wiedeńskim Institut

dr Jakub Kumoch, analityk polityczny, współautor i redaktor Listy Ładosia. Spisu osób, na których nazwiska w okresie II wojny światowej zostały wystawione paszporty latynoamerykańskie przez Poselstwo RP i organizacje żydowskie w Szwajcarii oraz publikacji na temat działalności grupy Ładosia. W latach 2016–2020 pełnił funkcję ambasadora RP w Szwajcarii i Liechtensteinie,

obecnie jest ambasadorem w Turcji. Wcześniej przez blisko 15 lat pracował jako dziennikarz, był analitykiem Ośrodka Studiów Wschodnich i Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych.

Monika Maniewska, historyczka, archiwistka, absolwentka Wydziału Historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Współautorka publikacji Lista Ładosia. Spis osób, na których nazwiska w okresie II wojny światowej zostały wystawione paszporty latynoamerykańskie przez Poselstwo RP i organizacje żydowskie w Szwajcarii (2019, wyd. ang. 2020). Kierownik Zespołu Pozyskiwania Archiwów w Instytucie Pileckiego.

dr Mordecai Paldiel, były Dyrektor Departamentu ds. Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata w instytucie Yad Vashem – najważniejszej izraelskiej instytucji zajmującej się Holokaustem. Wykładowca na Yeshiva College (Yeshiva University) oraz Touro College w Nowym Jorku. Urodził się w Belgii, skąd jego sześciuosobowa rodzina uciekła do Francji, gdzie ocalił ich ksiądz

katolicki, który pomógł im przedostać się do Szwajcarii. Dr Paldiel, wiodący autorytet w dziedzinie pomocy udzielonej Żydom podczas Holokaustu, napisał na ten temat wiele książek, m.in. *The Path of the Righteous: Gentile Rescuers of Jews during the Holocaust*; *Whosoever Saves One Life: The Uniqueness of the Righteous Among the Nations*; *Sheltering the Jews: Stories of Holocaust Rescuers* oraz *German Rescuers of Jews: Individuals versus the System*. W 1991 roku dr Paldiel otrzymał tytuł *Ida E. King Distinguished Visiting Scholar of Holocaust Studies*, przyznawany corocznie wybitnym profesorom wizytującym, którzy specjalizują się w dziedzinie studiów nad Holokaustem na Richard Stockton College w New Jersey. Zdobył licencjat na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie oraz otrzymał tytuł magistra i doktora w dziedzinie religioznawstwa oraz studiów nad Holokaustem na Temple University.

Chris Pleasance, główny korespondent zagraniczny MailOnline – najpopularniejszego anglojęzycznego portalu informacyjnego na świecie. Autor obszernych reportaży na temat wojny z ISIS, kryzysu migracyjnego w Europie, programu nuklearnego Korei Północnej, a w ostatnim czasie pandemii COVID-19. Profil na Twitterze: @chrispleasance

Hanna Radziejowska, koordynatorka, kuratorka, producentka i scenarzystka projektów kulturalnych i muzealnych. Absolwentka Instytutu Historii Uniwersytetu Warszawskiego. Pracowała w warszawskich instytucjach kultury i warszawskim samorządzie, m.in. w Muzeum Powstania Warszawskiego, Domu Spotkań z Historią, Centrum Nauki Kopernik, Urzędzie Dzielnicy Targówek m.st. Warszawy

oraz w Muzeum Warszawy. Od czerwca 2017 do lutego 2018 r. dyrektor Instytutu Polskiego w Berlinie. Od kwietnia 2019 r. szefowa Instytutu Pileckiego w Berlinie. Wraz z Jackiem Fairweatherem współkuratorka wystawy „Ochotnik. Witold Pilecki i jego misja w Auschwitz”